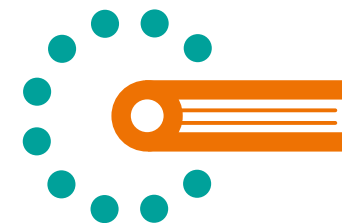

BOEKBESPREKING
OKTOBER 2022

TITEL Onder buren
AUTEUR Juli Zeh
VERTALING Annemarie Vlaming
UITGEVER Ambo | Anthos, Amsterdam, 2021
BESPREKER Willem Goedhart

LEESWIJZER 2022-2023

50 JAAR

LITERATUURCLUBS
DRENTH

DE AUTEUR

Juli Zeh werd in 1974 geboren in de West-Duitse hoofdstad Bonn. Haar vader Wolfgang Zeh is de voormalig directeur van de Duitse Bondsdag. Ze studeerde internationaal recht aan de Universiteit van Passau (Beieren), en vervolgde haar studie in Krakau en New York, waar ze een stage volgde bij de Verenigde Naties. Ook rondde ze een literatuuropleiding in Leipzig af. In 2010 promoveerde Zeh in het recht met een proefschrift over de wetgevende activiteiten van overgangsadministraties bij de VN. Sinds 2019 is ze ererichter bij het constitutionele hof van de deelstaat Brandenburg. Tevens is ze lid en adviseur van de Duitse politieke partij SPD.

In 2001 debuteerde ze als schrijver met de roman *Adelaars en engelen*, waarin advocaten het opnemen tegen de internationale drugsmafia. De roman was een groot succes en werd vertaald in 35 talen. Het jaar erop publiceerde ze een verslag van haar reis door Bosnië en Herzegovina, waar ze geconfronteerd werd met de gevolgen van de Balkanoorlog en het weggijken hiervan door Europa. Haar roman *Speeldrift* (2004) handelt over een middelbare school in Bonn en het morele gedrag van enkele leerlingen en docenten; ook deze roman werd positief onthaald. In 2005 publiceerde Zeh weer een bijzonder boek, waarin de wereld wordt beschreven door de ogen van een hond. Het boek bevat foto's van haar echtgenoot David Finck. Haar volgende roman *Vrije val* (2007) verhaalt over een crimineel complot waarin twee natuurkundigen verstrikt raken en bevat filosofische bespiegelingen over ons begrip van tijd. In 2009 kreeg Zeh opnieuw internationale erkenning met de dystopische toekomstroman *Corpus Delicti*. In dit boek is het verboden voor burgers om handelingen te verrichten die schadelijk kunnen zijn voor hun gezondheid en is er een totalitaire staat die hierop toeziet. Het verhaal werd meermaals bewerkt, onder meer tot toneelstuk, muzikaal hoorspel en videokunst. Kort hierna publiceerde Zeh een non-fictieboek waarin ze kritiek uitte op de

toenemende surveillancemaatschappij en machtsmisbruik door de Duitse staat aankaartte. Later schreef ze over dergelijke onderwerpen een open brief aan Angela Merkel.

In 2012 publiceerde Zeh de psychologische thriller *Nultijd*, waarin een liefdesdriehoek vanuit twee verschillende perspectieven wordt uitgewerkt tijdens een duikvakantie op Lanzarote. In deze jaren verrichtte ze ook veel journalistieke schrijfwerkzaamheden, waaronder essays voor *Die Zeit* en columns in *Der Spiegel*, waarin ze de sociale klassenverschillen in Duitsland en het elitaire, ondemocratische beleid van politici fel bekritiseerde.

In 2016 behaalde Zeh haar grootste literaire succes tot nu toe met de populaire roman *Ons soort mensen*. Het boek beschrijft in detail en vanuit vele perspectieven de sociale structuur van een dorpje in Brandenburg, twintig jaar na de hereniging van Oost- en West-Duitsland, en hoe de inwoners heel verschillend reageren op de komst van een windmolenpark. Het boek kreeg veel lof vanwege de psychologische karaktertekeningen en de realistische manier waarop zij het dorp en de gebeurtenissen aldaar beschrijft. Het boek stond jaren in de Duitse bestsellerlijst, en in 2020 verscheen een verfilming van de roman. In 2018 werd deze roman gevolgd door *Lege harten*, een dystopische toekomstroman over een Duitsland waarin de populisten het voor het zeggen hebben. Zeh publiceerde in 2019 de kleine psychologische roman *Nieuwjaar*, waarin een overspannen, angstige huisvader zijn vroegkinderlijk trauma onder ogen moet zien. In maart 2021 verscheen dan ten slotte haar nieuwste roman *Onder burenen*, waarin net als in *Ons soort mensen* het platteland van Brandenburg het decor vormt, nu tegen de achtergrond van de eerste maanden van de coronapandemie. Het jaar ervoor schreef Zeh een breed gesteunde, maar ook bekritiseerde oproep in *Der Spiegel* aan politici om de lockdown direct te beëindigen, vanwege de ongrondwettelijke, antidemocratische maatregelen en de ingrijpende gevolgen voor veel Duitsers op het sociaal-emotionele vlak.

Sinds 2007 woont Juli Zeh met haar man David Finck, twee kinderen en honden in het dorpje Barnewitz in Brandenburg. Naast de genoemde romans schreef Zeh ook nog korte verhalen, essays, toneelstukken, kinderboeken, hoorspelen en non-fictieboeken over dieren en het recht. Haar werk is uitgebreid vertaald en bekroond met vele literaire prijzen. Zeh geldt als een van de belangrijkste en populairste Duitse schrijvers van haar generatie.

SAMENVATTING

Dora is met haar hondje naar een grote rentmeesterwoning in het dorpje Bracken verhuisd. Aan het begin van de lockdown is ze Berlijn ontvlucht, waar ze samenwoonde met haar vriend Robert, een publicist en klimaatactivist die tijdens de pandemie uitgroeit tot een fel voorstander van de coronamaatregelen. In haar nieuwe omgeving werkt ze op afstand voor een maatschappelijk reclamebureau, aan een campagne voor duurzame spijkerbroeken. Ze ontmoet al snel haar buurman Gote, die zichzelf gekscherend voorstelt als de dorpsnazi. In die eerste weken verkent ze de omgeving, waaronder het bos, waar ze graag wandelt met haar hondje, en een verderop gelegen winkelcentrum waar ze met de bus naartoe moet voor boodschappen. Ook ontmoet ze haar directe burens, zoals de enigmatische Heini die constant foute grappen maakt, en het homoseksuele stel Tom en Steffen, die een bedrijf in tuinbouw leiden waar buitenlandse studenten werken. Steffen blijkt later cabaretier te zijn.

Enkele malen keert Dora nog terug naar Berlijn: eerst om haar spullen en fiets op te halen bij Robert, die er geen probleem mee lijkt te hebben dat hun relatie voorbij is. Later bezoekt ze haar vader Jojo en diens

nieuwe partner Sibylle. Dora's moeder is aan een ziekte overleden toen ze nog jong was. Ook haar keurige broer Axel is, ondanks de strenge coronaregels, bij de samenkomst in het appartement in Charlottenburg, waar de vader van Dora woont als hij medische operaties uitvoert in het academisch ziekenhuis van Berlijn. Een laatste maal keert Dora terug naar de stad als ze is ontslagen bij het reclamebedrijf en haar bureau leeghaalt, waardoor ze noodgedwongen ook haar laatste spullen definitief verhuist naar Bracken.

Tijdens een wandeling in het bos ontmoet Dora het tienjarige meisje Franzi, dat gek is op haar hondje en eindeloos veel vragen stelt. Ze blijkt de dochter van haar buurman Gote te zijn en de pandemie bij hem uit te zitten, maar omdat hij veel in bed ligt, bekommert Dora zich noodgedwongen om het meisje. Ze komt in een gewetensconflict over haar contact met Gote nadat ze hem met drie vrienden een nazilied hoort zingen in de tuin, en later blijkt haar buurman ook nog betrokken te zijn geweest bij een geweldsincident tussen neonazi's en progressieve Duitsers. Gote zoekt steeds meer toenadering tot Dora, door haar bijvoorbeeld te voorzien van nieuwe meubels en dingen te vertellen over het dorp en zijn jeugd aldaar. Samen met Heini en Franzi verven ze op zijn initiatief haar huis en knappen ze de tuin op. Dora ontmoet gedurende het verhaal ook nog andere dorpingen, zoals de alleenstaande moeder Sadie, die 's nachts in een fabriek in Berlijn werkt om rond te kunnen komen. Ze krijgt ruzie met Steffen nadat ze onbedoeld zijn opname van een online cabaretprogramma verstoort en hem confronteert met zijn sympathieën voor de rechtse politieke partij AfD.

Het verhaal neemt een drastische wending als ze na een bezoek in Berlijn haar buurman bewusteloos aantreft in zijn truck aan de kant van de weg. Aangezien er geen alcohol in het spel is en Gote vaker last lijkt te hebben van uitvalsverschijnselen, schakelt Dora haar vader in. Die neemt hem

mee naar Berlijn, onderzoekt hem en ontdekt dat er een tumor in zijn hoofd groeit, waardoor hij niet lang meer te leven heeft. Gote wil niet praten over de ziekte, maar neemt wel braaf de verlichtende medicijnen die Dora hem elke ochtend brengt. Omdat hij niet verzekerd is, lijkt een medische behandeling verder uitgesloten. Samen met Franzi ondernemen ze steeds meer activiteiten, zoals een barbecue en tripjes in de omgeving. Ook werkt Gote fanatiek aan een groot houtbewerkingsproject, wat resulteert in een wolvin met welpje die hij naast het grote houten beeld van een wolf voor zijn huis plaatst. Dora raakt gestaag in financiële problemen, maar krijgt steun van haar vader om rond te komen.

Op het moment dat George Floyd in de VS wordt vermoord en Black Lives Matter volop in het nieuws is, heeft Gote een felle woordenwisseling met Tom en Steffen, die hem wegens bedreiging willen aangeven bij de politie. Dora vertelt hen wat er met Gote aan de hand is, en de twee besluiten prompt een dorpsfeest te organiseren om te vieren dat de lockdown versoepeld wordt, met Gote als middelpunt. Ook krijgt Dora een baan aangeboden door Tom, om reclames en businessideeën voor natuurlijke producten en Steffens bloemstukken te ontwerpen. Het dorpsfeest is een geslaagde bijeenkomst en vrolijke ontmoeting tussen alle inwoners. Hierna gaan Gote, Franzi en Dora nog één keer samen op stap in de natuur. De volgende dag weet Gote zijn autosleutels van Dora te ontvreemden en rijdt hij zichzelf met zijn truck te pletter tegen een boom. Dora's vader komt naar Bracken en helpt haar met de afhandeling van alle plichtplegingen. Het verhaal eindigt met een regenachtige begrafenis waarbij het dorp afscheid neemt van Gote. Franzi wordt door haar moeder meegenomen naar Berlijn. Dora blijft eenzaam en verdrietig achter in haar opgeknapte woning in Bracken.

PERSONAGES

DORA Dora is een vrouw van zesendertig. Ze is opgegroeid in Münster en woonde vijf jaar samen met haar vriend Robert in de wijk Kreuzberg in Berlijn. Ze werkt bij een reclamebureau dat campagnes bedenkt voor allerlei maatschappelijk georiënteerde bedrijven. Dora heeft een onopvallend uiterlijk, op haar grote handen na, en draagt haar lange bruine haar vaak in een paardenstaart. Op jonge leeftijd is haar moeder overleden, een gebeurtenis waar ze niet aan probeert te denken. Ook met haar vader heeft ze geen hechte band, maar gedurende het verhaal komen ze nader tot elkaar. Dora is erg op zichzelf: ze heeft weinig sociale contacten en zondert zich af, bijvoorbeeld door in Bracken te gaan wonen. Ze is een echte doorzetter die haar projecten succesvol wil afronden, zowel op haar werk als in het persoonlijke leven, bijvoorbeeld het verbouwen van de aardappels in haar eigen tuin. Dora rookt als een ketter, vooral als ze gestrest is. Na enige tijd krijgt ze meer interesse voor de mensen in haar nabije omgeving en zoekt ze toenadering tot hen, met name tot haar buurman Gote. Zijn rechtste sympathieën stoten haar af en ze heeft een duidelijk beeld van wat goed en fout is, maar in de loop van het verhaal wordt dit beeld steeds vager en troebeler. Dora ontpopt zich tegen wil-en-dank tot mantelzorger van Gote en surrogaatmoeder voor zijn dochtertje Franzi. Aan het slot van de roman blijft ze verweesd achter tussen de dorpingen in Bracken.

JOCHIE-ROGGIE Het hondje van Dora, dat haar het hele verhaal vergezelt. Het teefje heeft een driehoekig lijf en gedraagt zich vaak als een energieke kwajongen, waar ze haar naam aan te danken heeft. Ze lijkt op een kruising van een mopshond, Franse bulldog en een chihuahua. Ze ligt graag in de zon en wroet tussen de struiken of de aardappelvelden. Met de komst van Franzi leeft het beestje op: ze spelen veel samen of gaan zonder Dora de nabije natuur in op avontuur. Het hondje is een soort

tegenpool van Dora: zij doet dingen zonder na te denken, en geniet met volle teugen van het buitenleven in Bracken.

ROBERT De ex-vriend van Dora: een bioloog met wie ze vijf jaar samenwoonde. Hij ziet volgens Dora overal beren op de weg en is perfectionistisch. Aanvankelijk is hij als publicist vooral bezig met het beschermen van het klimaat en leefomgeving. Hij wordt hierin steeds obsessiever, en verplicht Dora tot allerlei CO2-neutrale gedragingen, wat hun relatie niet ten goede komt. Met de komst van de coronapandemie wordt hij een fel pleitbezorger van de lockdown en probeert iedereen ervan te overtuigen zich aan de strenge maatregelen te houden. Zijn werk krijgt veel aandacht in de media en hij geniet van zijn nieuwe status. Hierdoor groeien hij en Dora uit elkaar; zij staat veel gematigder tegenover de klimaat- en coronamaatregelen. Het is hem niet duidelijk waarom Dora verhuist en de relatie beëindigt. Na haar vertrek doet hij ook weinig pogingen om contact met haar te krijgen, en blijkt niet rouwig om de breuk.

JOJO Dora's vader, met wie ze een moeizame relatie heeft. In haar kindertijd was hij veel te streng voor haar en behandelde haar als een volwassene. Ook nu nog beschouwt hij Dora voor haar gevoel als een probleemgeval zonder vriend en werk, terwijl haar broer Axel in zijn ogen wel geslaagd is. Jojo's nieuwe partner Sibylle, met wie hij aankondigt te gaan trouwen, is een vriendelijke vrouw en yogadocent. Jojo zelf werkt als chirurg, waarvoor hij regelmatig in zijn luxe appartement in de Berlijnse wijk Charlottenburg verblijft, waar hij zijn (klein)kinderen ontvangt voor gezellige etentjes. Hij houdt van klassieke muziek en goede wijn. Hij heeft een sterke mening over maatschappelijke en politieke onderwerpen en de problemen rondom de gezondheidszorg. Hoewel de relatie met haar vader afstandelijk is, toont hij steeds meer interesse in haar situatie en helpt hij haar met de behandeling van haar zieke buurman Gote.

AXEL De jongere broer van Dora. Als kinderen maakten ze vaak ruzie, maar na de dood van hun moeder werden ze elkaars steun en toeverlaat. Dora vindt hem wel een slome duikelaar die geen idee heeft wat hij met z'n leven moest, maar inmiddels lijkt hij gelukkig als de partner van de hardwerkende advocaat Christine annex huisvader van zijn dochters Fenna en Signe. Tijdens een etentje bij hun vader thuis speelt hij tot Dora's ergernis de rol van modelzoon.

GOTE De buurman van Dora in Bracken. Hij is 45 jaar, erg lang, heeft een indrukwekkend postuur en een kaalgeschoren hoofd, met wallen onder zijn ogen en een doffe blik. Gote noemt zich de dorpsnazi. Hij blijkt dan ook daadwerkelijk het rechts-extremistische gedachtegoed aan te hangen, al praat hij daar amper over. Hij vindt Dora een dom, zelfingenomen stadsmens en vertelt haar steeds ongevraagd wat ze moet doen om haar huis en tuin draaiende te houden. Aanvankelijk lijkt Gote een vervelende bemoeial, maar hij ontpopt zich steeds meer tot hulp bij allerlei praktische zaken. Hij is erg begaan met het lot van zijn dochter Franzi, maar weet niet goed hoe hij voor haar moet zorgen. Dora en Gote zoeken steeds meer toenadering tot elkaar, en hij leert haar impliciet dat vooroordelen over iemand vaak niet blijken te kloppen. Ook laat de figuur Gote zien dat je bevriend kunt raken met iemand die heel andere ideeën en politieke overtuigingen heeft dan jij, zolang je maar gedeelde belangen en waarden hebt.

FRANZI De dochter van Gote die halverwege het verhaal opduikt. Ze verblijft tijdens de pandemie bij haar vader terwijl haar moeder thuiswerkt in Berlijn. Franzi is tien jaar oud, erg nieuwsgierig, vrolijk en speels. Ze is dol op Dora's hondje, met wie ze veel tijd doorbrengt. Dora vindt haar eerst een gek, onopgevoed kind dat zich kinderachtig gedraagt, maar hecht zich steeds meer aan het meisje. Na Gote's dood moet ze gedwongen met haar moeder naar Berlijn terug.

HEINI De overbuurman van Dora in Bracken. Bij hun eerste ontmoeting doet hij Dora denken aan R2-D2: een wit-blauw robotje uit de science-fictionfilmreeks Star Wars dat zich op wieltes voortbeweegt, omdat de kleine Heini in een beschermend pak rondloopt en vreemd praat, terwijl hij ongevraagd in haar tuin werkt. Ondertussen vertelt hij de ene foute mop na de andere, maar zijn werkelijke denkbeelden lijken niet zo extreem als die van andere rechts-radicalen. Hij blijkt uiteindelijk een gemoedelijke, sociale man van achter in de vijftig te zijn, die getrouwd is met een grote vrouw die de plaatselijke dominee is. Hij helpt Dora bij het opknappen van haar huis en tuin, en leidt vrolijk de feestelijke barbecue op het dorpsfeest.

TOM Een enorme man met een grijze paardenstaart en lage stem. Dora ontmoet hem eerst in de bouwmarkt, waarna hij haar naar huis brengt. Tom helpt haar op weg met enkele praktische zaken, zoals het lenen van een fiets. Samen met zijn partner Steffen bestiert hij in Bracken een tuinbouwbedrijf waar in de zomermaanden internationale studenten werken, wat in het dorp tot enige commotie leidt. Tom is een aanhanger van de politieke partij AfD, omdat hij vindt dat de landelijke politiek het platteland en de belangen van de land- en tuinbouw negeert. Uiteindelijk biedt hij Dora een baan als reclamemaker voor zijn bedrijf aan en regelt hij samen met Steffen het afscheidsfeestje voor buurman Gote.

STEFFEN De partner van Tom en buurtgenoot van Dora. Hij ziet eruit als een gesjeesde intellectueel, met lang rossig haar in een scheiding en een ouderwetse bril. Hij vindt het leuk om Dora voor de gek te houden en maakt haar constant belachelijk om haar beperkte, stadse kijk op het plattelandleven. Zijn passie is het maken van gedecoreerde, unieke bloemstukken met alles erop en eraan. Later blijkt hij ook actief te zijn als cabaretier, die vanwege de lockdown vanuit zijn huis een online show opneemt, waarin hij zowel de linkse progressieven als de rechts-

extremisten in felle, laatlunkende bewoordingen de maat neemt. Hij heeft een hekel aan zijn buurman Gote en wil hem aangeven, maar verandert als hij van Gote's ziekte hoort.

SADIE Een jonge vrouw uit het dorp die halverwege het verhaal ineens opduikt en Dora bezoekt. Ze is zwaar opgemaakt, heeft kort platinablond haar, piercings door haar lip en veel tatoeages. Sadie werkt in een ijzerfabriek in West-Berlijn, waar ze vermoeiende nachtdiensten draait om rond te komen en haar kinderen te onderhouden. Ze bemoedert haar zoon Andre die problemen veroorzaakt op school, maar hij heeft een hekel aan haar. Ze vertelt Dora over het incident waarbij Gote betrokken was, en is ook van de partij op het dorpsfeest. Sadie is een extreme tegenpool van Dora, die ondanks al haar problemen wel de moed erin houdt.

KRISSE Een vriend van Gote die met vrienden bij hem barbecuet, waarna ze samen nationalistische liederen zingen. Hij is een voormalig basisschoolleraar die op YouTube allerlei extreme visies en complottheorieën deelt over de geplande komst van buitenlanders naar Duitsland en het coronavirus. Ook hij lijkt betrokken te zijn bij het mesincident waarvoor Gote veroordeeld is.

SETTING

De setting (tijd, ruimte, sfeer) van *Onder buren* vormt een belangrijk bestanddeel van de roman. Zowel het verloop van het verhaal als de interpretatie ervan worden gestuurd door de tijd waarin en de plekken waar de roman zich afspeelt.

Wat de tijd betreft kunnen we een vrij precies moment in onze geschiedenis aanwijzen: het verhaal is gesitueerd tijdens de eerste maanden van de coronapandemie in Duitsland, dus in het voorjaar van 2020. Deze periode wordt in de eerste hoofdstukken precies en herkenbaar beschreven; de afname van sociale contacten en activiteiten, het thuiswerken, de angst voor het onbekende virus, het dragen van mondkapjes en verplicht afstand houden, enzovoorts. De personages zijn ook allemaal gedwongen om een houding of opinie aan te nemen over de pandemie en hun gedrag wordt hierdoor deels gethematiseerd.

De plaats waar de roman zich afspeelt is ook vrij precies te bepalen: het dorpje Bracken in de Duitse deelstaat Brandenburg; een plattelandsregio die zich uitstrekt rondom de metropool Berlijn. Die regio behoorde decennialang tot Oost-Duitsland, de voormalige communistische DDR. De ideologie van die tijd is in sommige opzichten nog terug te zien in hoe de mensen in Bracken leven en denken. In tegenstelling tot Berlijn, Brandenburg en andere topografische locaties in het boek is Bracken een door Zeh bedachte, fictieve plek. Bracken ('braakliggend terrein') wordt in het openingshoofdstuk als volgt beschreven:

[Een typisch Oost-Duits lintdorp. In het midden een kerk met dorpsplein. Bushalte, brandweer, brievenbus. Tweehonderdvierentachtig inwoners. Met Dora erbij tweehonderdvijfentachtig. \(...\) Op grond van diverse vondsten binnen de bebouwde kom kan men ervan uitgaan dat Bracken is ontstaan uit een 12e-eeuwse Slavische nederzetting.](#) (11)

In het dorp is veel ruimte: Dora woont aan een hoofdweg en in haar directe omgeving staan slechts enkele huizen, waarin de diverse burens wonen die elk een rol spelen in het verhaal. Er is ook veel natuur in de directe omgeving: naast de velden die voor landbouwdoeleinden worden gebruikt is er een groot bos vlakbij Dora's huis, evenals een meertje. Zodoende zijn er dan ook veel dieren in de omgeving.

Het dorp ligt geïsoleerd, voor alle voorzieningen en winkels zijn de bewoners aangewezen op verschillende nabijgelegen plaatsen waar ze met de auto naartoe moeten reizen. Alle inwoners van Bracken zijn verder autochtone Duitsers.

Tegenover Bracken staan twee wijken in Berlijn: Kreuzberg en Charlottenburg. Die eerste wijk is een populair stadsdeel met een broeiend uitgaansleven en veelal linksgeoriënteerde, jonge bevolking. Ook woont er een groot aantal immigranten. De wijk Charlottenburg in het westen van de stad is een luxe buitenwijk met veel culturele instellingen, grote parken en buitenlandse eettentjes. In de roman wordt het karakter van de personages mede bepaald door hun omgeving: Dora en Robert door Kreuzberg, Jojo door Charlottenburg, Gote en de andere burens door het leven in Bracken. Meer hierover onder *Thematiek en motieven*.

De sfeer van de roman wordt sterk bepaald door de tijd en ruimte waarin het verhaal zich afspeelt. Zo is er veel angst en onzekerheid in de beginperiode, wanneer het virus zich nog volop verspreidt en de lockdown net van kracht is. Dora's gevoelens van eenzaamheid en isolatie worden hierdoor versterkt; het is moeilijker om contact te maken met anderen. Aan het einde van het boek loopt de eerste lockdown op z'n einde, waardoor ook de sfeer en het gedrag van de personages verandert: de roman eindigt met een gevoel van bevrijding als de eerste versoepelingen worden ingevoerd. Ook de ruimte heeft invloed op de sfeer: in Berlijn gaat men heel anders om met de pandemie en de gevolgen daarvan voor de medemens dan in Bracken. In het dorp is het contact tussen de personages ondanks de coronamaatregelen intensiever, en steunen ze elkaar meer dan de vele opeengepakte mensen in de stad die elkaar niet meer mogen ontmoeten. Op de functie van de setting en de contrasten daarin, alsmede het beeld van segregatie in de roman, kom ik nog uitgebreider terug in mijn lezing.

STRUCTUUR

De roman is opgebouwd uit drie delen, die elk respectievelijk uit 13, 17 en 20 hoofdstukken bestaan. Het eerste deel *Rechte hoeken* beschrijft de eerste dagen van Dora in Bracken en haar ontmoetingen met verschillende dorpsgenoten. Ook wordt in enkele hoofdstukken op haar leven in Berlijn, de plotse coronalockdown en relatie met Robert teruggeblikt. In het tweede deel 'Poot aardappelen' integreert Dora langzaam maar zeker in het dorp, ontmoet ze Franzi en leert zo Gote beter kennen. Tussendoor reist ze ook verschillende keren naar Berlijn. In het laatste deel 'Ruimte-innemend proces', een term die verwijst naar Gote's tumor, staat zijn aftakeling en omgang daarmee door alle betrokken personen centraal.

Het onderscheid tussen de drie delen is niet heel opvallend; het verhaal loopt gewoon door en er zijn geen grote tijdsprongen of wisseling van setting. Wel is enigszins sprake van de klassieke driedeling, met een inleiding waarin de setting en personages geschetst worden, een middenstuk waarin de relaties tussen de personages veranderen en conflicten ontstaan, en een (relatief lang) slot waarin het verhaal tot een climax komt en wordt afgerond.

In totaal bevat de roman 50 hoofdstukken die elk uit 5 tot 10 bladzijden bestaan. Er staat steeds één gebeurtenis centraal, zoals een ontmoeting met een personage of activiteit van Dora in en rond Bracken. De korte hoofdstuktitels vatten de inhoud kernachtig samen, en vormen zodoende een soort geraamte van de ontwikkelingen in de roman: '3. Gote / 10. Bus / 24. Soldaatjes / 33. Vader, dochter / 42. Floyd / 48. File', et cetera.

De plot bestaat uit één centrale verhaallijn die grotendeels chronologisch wordt verteld: het leven van Dora en haar integratie in Bracken ten tijde

van de coronapandemie. In sommige hoofdstukken wordt middels korte flashbacks teruggeblikt op het verleden van Dora, zoals het overlijden van haar moeder, de relaties met haar vader en broer, evenals haar jaren in Berlijn en het verloop van de relatie met Robert. Het verhaal heeft zowel een gesloten als open einde: Dora is geïntegreerd in Bracken en de omgang met Gote en Franzi is voorbij, maar de toekomst van Dora in het dorp blijft in het ongewisse.

VERTELWIJZE & PERSPECTIEF

Onder buren kent een relatief traditionele vertelwijze zonder bijzonder perspectief. Er is sprake van een personale vertelsituatie, ook wel de hij-/zij-verteller genoemd.

Dora ramt de spade in de grond, trekt hem er weer uit, hakt een weerbarstige wortel door en keert het volgende stuk zanderige aarde. Dan gooit ze het gereedschap aan de kant en brengt haar handen naar haar onderrug. Rugpijn. (7)

Het hoofdpersonage waarover verteld wordt is uiteraard Dora. Zij is diegene door wiens ogen we het verhaal beleven en wiens gedachten en gevoelens met de lezer gedeeld worden; haar perspectief staat centraal. *Op haar – even rekenen – zesendertigste. Al vanaf haar vijftwintigste verjaardag moet ze altijd even narekenen hoe oud ze is. Als het haar op haar zesendertigste al niet meer lukt om een paar vierkante meter grond om te spitten, hoe moet dat dan als ze zeventig is? (7)*

Deze zinnen uit de openingspassage laten direct mooi zien hoe het vertelperspectief werkt: het 'hardop denken' van Dora wordt door de personale verteller beschreven; we krijgen een kijkje in haar hoofd.

Ook de vraag in de laatste zin kan in dat kader benaderd worden: het is een retorische vraag die Dora aan zichzelf stelt en die door de verteller opgeschreven wordt.

Soms zoomt de verteller uit, waardoor zij en haar situatie meer van een afstand beschreven worden, en er aandacht is voor andere mensen of dieren.

Dora zit achter het huis en kijkt uit over het perceel. Een vrouw en haar grond. Zeeën van ruimte. Als je even stopt met nadenken kun je talloze vogelstemmen horen. Zwarte roodstaarten vliegen door de schuurdeur in en uit en hebben het zo druk met nesten bouwen dat ze Dora op haar tuinstoel niet eens opmerken. (33)

Ondanks dat andere personages in de roman ook een belangrijke rol spelen, buurman Gote voorop, worden zij niet gefocaliseerd door de verteller. Er zijn geen scènes waarin Dora niet aanwezig is; het perspectief wisselt dus niet. Ook de gedachten en gevoelens van de andere personages worden alleen verteld als zij die hardop uitspreken, of hoe Dora die waarneemt.

Gote had geen bezwaar gehad tegen het dorpsfeest. (...) Af en toe kijkt hij op haar neer, met een scheef lachje, alsof hij het grappig vindt dat ze alweer niet weet wat ze van hem moet vinden. (299-300)

De verteller geeft met enige regelmaat expliciet of meer impliciet commentaar over allerlei maatschappelijke toestanden, zoals de coronapandemie, maar dit zijn in feite de gedachten en opinies van Dora die door de vertelinstantie uiteengezet worden.

Sinds dat inzicht de metrotunnels van de miljoenensteden is binnengesijpeld en bij elke koffieautomaat, in elke lift, op elke verdieping van de kantoortorens tersluiks binnenstebuiten wordt gekeerd, krijgen de mensen een burn-out. Tegelijkertijd gaat het rad steeds sneller draaien.

Alsof je aan de zinloosheid van het rennen kunt ontkomen door sneller te gaan rennen. (16)

Er is overigens geen sprake van een alwetende verteller: de vertelinstantie weet niet hoe het verhaal afloopt en geeft geen commentaar op Dora of de omstandigheden. Daardoor valt de verteller zo min mogelijk op; we beleven de gebeurtenissen volledig zoals Dora ze beleeft. In zekere zin zou het verhaal ook als ik-vertelling geschreven kunnen zijn, maar vanwege het personale perspectief ervaren we iets meer afstand tot Dora, en komt de verteller wellicht ook meer betrouwbaar of neutraler over.

STIJL

Ook op stilistisch gebied gebeurt er in eerste instantie niet veel bijzonders in *Onder burens*. De verteller heeft een onopvallende, zakelijke, maar ook trefzekere vertelstem, die de lezer informeert over wat er gedaan en gezegd wordt, en daarbij de setting en psychologie zonder opsmuk beschrijft.

Door de achterdeur van het huis kom je uit in een kleine portiek, waar Dora haar sneakers van haar voeten schopt. Een trap omlaag leidt naar de kelder, een andere omhoog, naar de woonvertrekken en de hal. Achter de eerste links bevindt zich de keuken. (42)

Met een tevreden gevoel pakt Dora de grote blauwe mok uit de kast waar ze als studente al koffie uit had gedronken, en doet er twee lepels van het geurende zwarte poeder in. Het voelt fijn om haar oude spullen weer te gebruiken. Het is fijn om je ogen dicht te doen, aan de koffie te ruiken en blij te zijn dat er koffie bestaat. Dora heeft inmiddels sowieso gemerkt dat het prettig voelt om alleen het hoognodige te bezitten. (43)

Deze vertelstem overlapt deels met de manier waarop Dora spreekt; ook zij bedient zich doorgaans van alledaags, doeltreffend taalgebruik in de communicatie met anderen.

'Vraag het aan je buurman,' stelt Tom voor.

'Gote?'

'Die is hier de aardappelman.'

'Dat weet ik,' zegt Dora. 'Maar hij is er niet. Ik heb hem al in geen dagen gezien.' (102)

Waar Dora nog relatief veel te vertellen heeft in gesprekken met anderen, is een personage als Gote veelal extreem kort van stof.

Omdat ze niets zegt, lijkt Gote te denken dat ze hem weer eens niet heeft begrepen.

'Geen bed,' legt hij geduldig uit.

'Hoe weet je dat?'

'Kun je zien.'

'Door het raam?'

'Yep.'

'Je komt mijn tuin in en kijkt door de ramen?'

Elke vrijdag.' (123-124)

Naast verhalende passages en gesprekken tussen personages bevat het boek ook veel korte stukken die meer lijken op essays, of in ieder geval kritische beschouwingen over tendensen in de maatschappij. Hierbij is de toon vaak wat feller en de stijl gevarieerder, vergelijkbaar met een column of opinieartikel.

Op het werk maken ze reclame voor merken, in hun vrije tijd voor zichzelf. Mensen zijn druk met interessant en belangrijk doen. En succesvol uiteraard, op het werk en privé. Een wedloop van conformisten die doen alsof ze iets bijzonders zijn. Om een echt vriendelijk iemand tegen te komen moet je wel naar het heelal vliegen. (81)

Ondanks de wat zakelijke stijl bevat het boek wel de nodige humor. Zo is Dora nogal ironisch of sarcastisch, bij vlagen zelfs cynisch, als ze haar penibele situatie of omgang met de burens in overweging neemt.

Hoe had de Oost-Goot die naast haar woonde zichzelf ook alweer voorgesteld?

'Aangenaam, ik ben hier de dorpsnazi.' Die zin zou in semantisch opzicht nergens op slaan als alle anderen ook nazi's waren. Maar ze weet natuurlijk niet of Gote verstand heeft van semantiek.

Geen nazi's dus in Bracken. Alleen wat alledaags beschaafd racisme.

Zoals dat van R2-D2. (72-73)

GENRE

Deze roman valt niet direct als één genre te classificeren, maar we zien aspecten terug van verschillende klassieke genres.

FAMILIEROMAN In *Onder burens* spelen meerdere familiebanden een rol van betekenis. Zo is er de moeizame relatie van Dora met haar vader, het gemis van haar overleden moeder en de minder hechte omgang met haar broer. In het hoofdstuk waarin de gezinsleden plus nieuwe 'stiefmoeder' bij elkaar komen is de spanning voelbaar: ze leiden heel verschillende levens en denken ook anders over veel maatschappelijke en politieke kwesties, zoals de corona- en klimaatcrisis. Naarmate de roman vordert trekken Dora en haar vader verrassend genoeg wat meer naar elkaar toe: hij helpt haar met de ziekte van Gote en ondersteunt haar financieel nadat zij een beroep op hem doet. Hierin valt te lezen dat de familieleden elkaar in veel gevallen zullen blijven steunen, ook als de onderlinge banden niet meer zo sterk en vanzelfsprekend zijn.

Een andere centrale gezinssituatie is die van Gote en zijn dochter Franzi. De vader wordt met zijn dochter opgescheept in de lockdown en weet niet goed hoe hij voor haar moet zorgen. Dora ontfermt zich tegen wil en dank over het meisje, en vervult zo de rol van de afwezige moeder, ook omdat haar band met Gote hierdoor een stuk hechter wordt. Hier valt tevens een parallel te trekken met het feit dat Dora's moeder door haar overlijden zelf afwezig was toen Dora klein was, en zij dus vermoedelijk een gelukkiger jeugd wil schenken aan Franzi. Door het overlijden van Gote valt dit geïmproviseerde gezin echter alsnog bruuft uit elkaar. Wat blijft zijn de wolvenbeelden die Gote maakt; een herinnering aan het gezin dat hij, Dora en Franzi vormden: een duidelijk motief binnen deze roman.

Ten slotte vormt de gemeenschap in het dorp ook een soort familie. Hoewel sommigen niet door één deur kunnen en ook hier de denkbeelden en levenswijzen erg uiteenlopen, helpen ze elkaar als dat nodig is en houden ze elkaar in de gaten. Het buurtfeest aan het eind van de roman heeft veel weg van een familiefeest, waarop mensen bijpraten na elkaar een tijd niet gezien of gesproken te hebben en een gemeenschappelijke deler hebben, in dit geval dat ze in Bracken wonen.

PSYCHOLOGISCHE ROMAN De psychologische roman is een literair genre waarin meer dan normaal de nadruk wordt gelegd op het innerlijk van de personages, hun karakter, omstandigheden en innerlijke worstelingen of intieme gedachten. In *Onder burenen* is dit duidelijk het geval bij Dora; het hele verhaal draait om hoe zij verschillende gebeurtenissen ervaart en hoe deze haar gedrag en overtuigingen vormen of veranderen. Ontmoetingen met andere mensen roepen direct een innerlijke reactie bij haar op, en Dora is constant zoekende hoe ze zich tot anderen moet verhouden. Ook maatschappelijke gebeurtenissen, van de klimaatcrisis tot de pandemie als het incident rond George Floyd maken veel emoties en verwarring los bij Dora, die niet goed weet wat ze hier allemaal van

moet denken of vinden, en vooral erg angstig lijkt. Dankzij de vertelvorm zijn we constant op de hoogte van hoe Dora zich voelt, waar ze over nadenkt en daardoor snappen we doorgaans waarom ze iets doet of laat.

STREEKROMAN Een streekroman is een roman waarvan de handeling zich afspeelt tegen de achtergrond van het leven in een bepaalde landstreek, met name op het platteland. In de decennia voor de Tweede Wereldoorlog was dit een zeer populair genre in Nederland en daarbuiten met vele successchrijvers. Door literaire lezers wordt soms neergekeken op de streekroman, omdat het doorgaans boeken zijn met weinig complexe verhaallijnen, veel uitleg en oppervlakkige emoties en simpel taalgebruik, vaak met een vrouwelijk hoofdpersonage dat zoekende is. Grappig genoeg zijn veel van deze kenmerken ook enigszins van toepassing op *Onder burenen*, zij het dat Zeh deze gegevens heeft gecombineerd met allerlei maatschappelijke tendensen. Toch is dat niet uitzonderlijk voor streekromans: het contrast tussen stad en platteland komt bijvoorbeeld vaker terug als thema, waarbij die laatste omgeving veelal als pastorale idylle wordt afgeschilderd tegenover de drukke, gevaarlijke, vieze stad. Ook in *Onder burenen* wordt het platteland geïdealiseerd, al gebeurt dit vooral door de inwoners; Dora is eerst sceptisch, maar leert haar omgeving te waarderen.

In Duitsland was de zogenaamde Heimatroman in dezelfde periode als in Nederland enorm populair, maar vanaf de jaren dertig hadden veel van deze romans een propagandistische toon, in lijn met de ideologie van de nazi's. Vaderlandsliefde, trouw, vlijt, onderwerping aan het gezag en zelfs fascistische of racistische tendensen maakten veelal onderdeel uit van de vertelling. Het is dus ook in het kader van de Duitse literaire traditie niet geheel toevallig dat de AfD en neonazi's opduiken in deze moderne streekroman. Over de ontwikkeling van de streekroman en in hoeverre *Onder burenen* in die traditie past, kom ik terug in mijn lezing.

TENDENSROMAN Tendensliteratuur is een benaming voor maatschappelijk geëngageerde romans, waarin een overtuiging wordt gepropageerd dan wel bekritiseerd, of een maatschappelijk misverstand aan de kaak wordt gesteld. *Onder buren* is geen tendensroman in de klassieke zin van het genre: het hoofdpersonage is geen Max Havelaar die in opstand komt tegen een regime. Wel is Dora kritisch op maatschappelijke ontwikkelingen; ze zet vraagtekens bij de overdreven levensstijl die haar vriend Robert propageert om het klimaat te redden, hoewel ze daar zelf ook bewust mee bezig is, getuige bijvoorbeeld haar werk voor een reclamebureau dat zich uitsluitend richt op maatschappelijke organisaties. Hetzelfde geldt voor de coronapandemie: Dora probeert zich aan de regels te houden, maar is niet zo streng in de leer als Robert of haar broer Axel; ze zoekt zoals velen naar de menselijke maat. Daarentegen heeft ze wel uitgesproken denkbeelden over mensen die anders in het leven staan dan zij, zoals de AfD-stemmers in Bracken. Wat deze roman vooral laat zien is dat onze vooroordelen niet altijd kloppen – de ‘neonazi’s’ blijken ook bezorgde en behulpzame burgers te zijn die Dora meer steunen dan haar progressieve vrienden in de stad. Een van hen blijkt zelfs een cabaretier te zijn die net zo kritisch is op de conservatieve mensen in z’n omgeving als andere groepen. In deze roman wordt ook veel gespeeld met klassieke contrasten, zoals die tussen platteland en stad of coronasceptici en volgzame burgers. Gesegregeerde groepen gaan in deze roman het gesprek aan en zo ontstaan er relaties waarbij de medemenselijkheid vooropstaat, en niet de politieke voorkeuren of andere demografische en sociaaleconomische kenmerken.

.....

THEMATIEK & MOTIEVEN

ZELFREDZAAMHEID In deze roman zijn meerdere personages die streven naar een grote mate van individualiteit of zelfstandigheid. Dora is daar het meest prominente voorbeeld van: ze trekt in haar eentje naar Bracken en wil daar zelfvoorzienend leven: groente in haar eigen tuin verbouwen, het huis in haar eentje opknappen en vooral ook financieel onafhankelijk zijn dankzij haar werk voor het reclamebureau. Ze ondervindt echter direct problemen vanwege haar gebrek aan ervaring en kennis. Wanneer er hulp uit onverwachte hoek komt doordat Gote en Heinrich haar helpen, is ze daar in eerste instantie niet blij mee. Desondanks komt ze in de loop van het verhaal tot inkeer: ze accepteert de ondersteuning en ervaart de burens zelfs als prettig gezelschap. Ook vraagt ze haar vader om hulp wanneer ze in financiële moeilijkheden zit, en dit leidt uiteindelijk tot toenadering en zijn assistentie bij de ziekte van Gote. Deze wending heeft ook een omgekeerd effect: Dora stelt zich steeds meer betrokken en hulpvaardig op richting Gote en zijn dochter Franzi, en bemoeit zich intensief met de zorg voor beiden. Dit thema sluit ook aan bij de actuele gebeurtenissen in de roman, zoals de coronapandemie en bijbehorende lockdown. In die periode raakten veel mensen plots op zichzelf aangewezen, maar Zeh laat zien dat iedereen altijd wel wat hulp van de medemens kan gebruiken.

SEGREGATIE Het idee dat groepen mensen steeds meer gescheiden van elkaar leven is duidelijk terug te lezen in *Onder buren*. In de Berlijnse wijk waar Dora woont hebben veel mensen eenzelfde achtergrond, gedeelde interesses en politieke voorkeuren, waarmee ze een soort bubbel binnen de maatschappij vormen die hun gedrag en denken bepaalt. Wanneer Dora echter naar Bracken trekt, komt ze daar in aanraking met andere mensen die ze in Berlijn nooit ontmoet zou hebben. In het dorp is ze gedwongen om samen te leven met mensen die een heel andere kijk op

de samenleving hebben, van neonazi Gote tot de tuinbouwers Tom en Steffen. Zeh laat zien dat deze mensen uiteindelijk minder van elkaar verschillen dan vaak wordt gedacht en dat er bloeiende vriendschappen kunnen ontstaan tussen diverse types. Vooroordelen worden doorgeprikt, hoewel ze soms evenwel blijken te kloppen.

KLIMAAT Met name aan het begin van het verhaal is de klimaatcrisis een nadrukkelijk onderwerp van gesprek. Robert is een fanatiek voorvechter van milieubescherming en pleit actief voor een radicaal andere levenswijze om de opwarming van de aarde tegen te gaan. Dora steunt zijn idealisme aanvankelijk en doet bijvoorbeeld haar best om afval te scheiden, maar wanneer hij daar steeds verder in doorslaat, groeien ze uit elkaar en gaat Dora steeds meer twifelen aan zijn extreme gedachtegoed. Ook raakt ze meer gedesillusioneerd over de complexiteit en omvang van het probleem, waardoor ze recalcitrant gedrag gaat vertonen door expres het afval verkeerd te scheiden. Die actie leidt onder andere tot de breuk en Dora ontvlucht het progressieve Berlijn en nestelt zich in Bracken, waar mensen niet bepaald bezig lijken met deze geglobaliseerde materie. Toch blijft ze ermee bezig, door reclamecampagnes te ontwerpen voor duurzame spijkerbroeken. In Bracken is ze wegens haar levensstijl een vreemde eend in de bijt: ze heeft bijvoorbeeld geen auto. Naarmate het verhaal vordert verdwijnt dit thema overigens meer naar de achtergrond. Zeh lijkt vooral een gematigd activisme te propageren, waarbij 'klimaatdrammers' als Robert te kakken worden gezet.

INTEGRATIE In *Onder burenen* spelen twee verhaallijnen die raken aan integratie. De meest centrale is die van Dora die de modieuze metropool Berlijn achter zich laat en zich vestigt in een klassiek dorpje in Brandenburg. Opvallend is dat Dora, in tegenstelling tot veel mensen die een huis buiten de stad kopen, het niet als een buitenverblijf beschouwt, maar Bracken echt als haar nieuwe thuis tracht te zien. Toch doet ze

weinig moeite om te integreren en blijft ze hangen in haar bubbel met stadse fratsen. De burenen stellen zich ook wat wantrouwend op tegenover Dora als stedeling en nemen haar niet helemaal serieus. Uiteindelijk lukt het haar dankzij het contact met Gote wel om enigszins een plek te veroveren in de gemeenschap, maar ze blijft toch het buitenbeentje.

De tweede verhaallijn is die rondom de AfD – een extreemrechtse Duitse politieke partij die zich fel keert tegen immigratie van buitenlandse bevolkingsgroepen. In Bracken heeft deze partij veel aanhangers, terwijl mensen als Dora uit de stad gruwen van dergelijke neonazi's. Het aardige is dat immigratie in Bracken helemaal geen concreet probleem lijkt – de enige allochtonen zijn de 'tuinbouwturen' die voor Tom en Steffen werken. Dora ontdekt dat de AfD-stemmers juist open en behulpzame mensen zijn, die vooral teleurgesteld zijn in de landelijke politiek, die hun belangen nauwelijks behartigt. Het spel met contrasten dat Zeh op veel thema's toepast komt ook hier terug: Dora integreert net zo moeizaam als anderen.

GEZONDHEID Een centraal thema dat door de hele roman onder de oppervlakte loopt is de aandacht voor en het belang van goede gezondheidszorg. Het begint al met de coronapandemie, waardoor de hele maatschappij ontwricht raakte en mensen massaal in lockdown moesten om de druk op de zorg te verlichten. Robert is een type dat het belang hiervan heel erg benadrukt en het naleven van de coronaregels net zo propagandistisch gaat benaderen als het bestrijden van de klimaatcrisis. Dora is zelf weer een stuk gematigder: ze probeert zich aan de maatregelen te houden zonder te overdrijven. Haar vader is in zijn rol als arts een stuk rationeler als het om de verspreiding van het virus gaat – hij wijst vooral op andere problemen in de zorg als oorzaak dat het nu grandioos misloopt. In Bracken maakt men zich niet zo druk om corona; afstand houden doen ze toch wel, en de massale besmettingen in de stad

zijn daar ver weg. De pandemie is zodoende ook een verschijnsel dat de segregatie en politieke tegenstellingen uitvergroot. Gezondheid speelt later in het boek tevens een grote rol in het leven van Gote; ondanks de tumor in zijn hoofd weigert hij zich te laten behandelen, ook omdat hij niet verzekerd is. Zeh laat hiermee zien dat een goede gezondheidszorg ook in een ontwikkeld land als Duitsland niet vanzelfsprekend is, en dat men ten tijde van corona ook aan andere ziektes overlijdt.

COMMUNICATIE De personages in *Onder buren* lijken allemaal te worstelen met sociale communicatie en het begrijpen van andere mensen. Dora begrijpt haar buren veelal niet, en zij vinden haar ook een rare kwibus. In de gesprekken tussen Dora en Gote is veel sprake van miscommunicatie, maar in de loop van het verhaal leren ze elkaar te begrijpen en hebben ze niet veel woorden nodig om zich verbonden te voelen. De relatie van Dora en Robert lijkt vooral stukgelopen omdat ze niet meer over hun problemen en meningsverschillen kunnen praten, en ook de gesprekken van Dora met haar vader en broer verlopen uiterst moeizaam. Zeh schrijft veel dialogen waarin personages langs elkaar heen praten, wat voor de lezer een komisch effect teweegbrengt. Toch zit hier ook een serieuze component in: Dora is iemand die in haar werk goed weet te communiceren als bedenker van strategische marketingleuzen, maar in haar persoonlijke leven niet goed kan uitdrukken wat ze verlangt en voelt. Door corona is het nog moeilijker geworden om te communiceren: Dora heeft weliswaar via allerlei online middelen contact met collega's, maar voelt ze toch heel geïsoleerd in Bracken. Pas als ze contact krijgt met de buren, voelt ze zich daar op haar gemak. De roman lijkt zodoende een pleidooi voor menselijk contact en saamhorigheid, tegenover de voortschrijdende individualisering.

ONTVANGST

De roman *Onder buren* van Juli Zeh is wisselend, maar gematigd positief ontvangen. Velen vinden de roman minder geslaagd dan haar succesroman *Ons soort mensen*.

Juli Zeh zet het contrast tussen platteland en stad dik aan – Emilia Menkveld (*de Volkskrant*): 'De contrasten zijn niet voor niets zo vet aangezet, de overdrijving dient een doel. *Onder buren* is één groot spel met clichés, stereotypen en vooroordelen, die een voor een worden doorgeprikt. Meer dan in *Ons soort mensen* stuurt Zeh haar lezers, al blijft ze gelukkig weg van moralisme. 'Omdat je alles wilt versimpelen, klopt de wereld nooit voor jou', krijgt Dora te horen van een homoseksuele buurman met een sticker van de radicaal-rechtse AfD op de deur. De boodschap is niet te missen.'

Mededogen in coronatijd – Erik-Jan Hummel (Tzum): 'Hoewel *Onder buren* van Juli Zeh een roman is, lijkt het te beginnen als een sociologische studie naar het tijdsgewricht waarin we leven. Actuele gebeurtenissen als de klimaatcrisis, coronapandemie en de dood van George Floyd komen uitgebreid aan bod. (...) Wat deze roman nog meer goed maakt is een hoopvolle gedachte dat als bijna alles verloren is er toch nog kans bestaat op iets moois, zonder daar te emotioneel of aanstellerig over te doen.'

Een linksige stedeling sluit vriendschap met de dorpsnazi – Roos van Rijkswijk (NRC): 'Zó redelijk blijft Dora dat ze er kleurloos van wordt. Alsof Zeh alle verhitte maatschappelijke debatten het hoofd wil bieden door heel hard, herhaaldelijk en op veel te kalme toon te zeggen: het is allemaal héél genuanceerd. Het is alsof ze de lezer een les wil leren, en haar personages als spreekbuis gebruikt. (...) Prettig, maar allemaal net iets te glad en netjes. Een lekker zwarte rand had *Onder buren* een net wat grotere nagalm gegeven.'

Een hypothetische nooduitgang – Thomas Heerma van Voss (*De Groene Amsterdammer*): ‘Misschien zijn de onderwerpen gewoon te breed om er geraffineerde fictie van te smeden. Misschien volgt de thematiek van Zeh’s verhaal te dicht op de huidige krantenkoppen – de beste oorlogsromans werden ook pas na jaren of decennia geschreven, in vreedstijd. *Onder burens* is zonder meer een interessant boek, een dappere poging ook om veel van wat er nu gist en rommelt via één personage te belichten, maar het verhaal voelt nergens écht scherp. Of zo complex als Zeh het waarschijnlijk bedoelt.’

DISCUSSIEVRAGEN

- 1 Juli Zeh is een auteur die zich in de Duitse media regelmatig uitlaat over politieke en maatschappelijke onderwerpen. Heeft u het gevoel dat ze deze roman daar ook voor gebruikt? En gaat dit ten koste van het verhaal?
- 2 Het boek kent een relatief eenvoudige en traditionele vertelwijze. Vindt u dit prettig? Of heeft u liever een andere vertelsituatie, bijvoorbeeld Dora als ik-verteller?
- 3 De roman draait voor een belangrijk deel om Dora. Wat vindt u van haar karakter? Heeft ze eigenschappen die u meer of minder kan waarderen? En is ze een geschikt hoofdpersonage voor deze roman?
- 4 Maakt Dora in de loop van dit verhaal volgens u een karakterontwikkeling door? En zo ja, kunt u beschrijven wat ze leert, of waar ze anders over gaat denken?
- 5 Wat vindt u van de bijfiguren? Is er iemand die u bijzonder aanspreekt of die u juist een vervelend personage vindt? En komen alle bijfiguren goed uit de verf?
- 6 Vindt u Dora’s buurman Gote een sympathiek figuur? Waarom wel of niet?
- 7 De roman bestrijkt een groot aantal thema’s, van klassieke onderwerpen als familie en integratie tot meer eigentijdse zaken als segregatie en de gezondheidszorg. Welke thema’s spreken u in deze roman het meest aan, en welke zijn het best uitgewerkt?
- 8 Bent u zelf ook anders gaan denken over een van de maatschappelijke kwesties die in de roman worden aangesneden? Of heeft u iets geleerd over een van die thema’s?
- 9 Herkent u het gesegregeerde beeld van de samenleving dat Juli Zeh in haar roman schetst? Heeft u zelf regelmatig contact met mensen uit een heel andere omgeving?
- 10 Het boek speelt zich af op het platteland van Duitsland. Vindt u dit vergelijkbaar met Nederland, bijvoorbeeld een dorpje in Drenthe, of is het leven in Nederland anders?
- 11 De roman speelt zich af in een duidelijk en herkenbaar tijdsgewricht: het begin van de coronacrisis in het voorjaar van 2020. Vindt u het boeiend en herkenbaar om over deze actuele gebeurtenissen te lezen, of juist helemaal niet?
- 12 Zou dit boek, gezien alle actuele thema’s, over tien jaar nog steeds relevant zijn?

BRONNEN VAN DE BESPREKER

RECENSIES

- www.volkskrant.nl/cultuur-media/juli-zeh-zet-het-contrast-tussen-platteland-en-stad-dik-aan-in-haar-roman-onder-buren~bca5cc65
- www.tzum.info/2021/10/recensie-juli-zeh-onder-buren
- www.nrc.nl/nieuws/2021/10/28/een-linksige-stedeling-sluit-vriendschap-met-de-dorpsnazi-a4063471
- www.groene.nl/artikel/een-hypothetische-nooduitgang

INTERVIEW MET JULI ZEH

- www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/het-is-niet-gezond-als-mensen-in-de-stad-er-geen-idee-van-hebben-hoe-het-leven-in-de-provincie-eruitziet-en-vice-versa~b543ecf8

OVER DE AUTEUR

- de.wikipedia.org/wiki/Juli_Zeh
(Duits, zie ook de Engelse en Nederlandse pagina.)

.....